

MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT

48. årgang

Nr. 2 - maj 2015

MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT

Udgivet af:

Selskabet

ORLOGSMUSEETS VENNER /
MARINEHISTORISK SELSKAB

Henvendelse vedr. medlemskab/
abonnement til kassereren Søren
Nørby - E-mail: noerby@gmail.com
eller tlf. 2068 6847

ORLOGSMUSEETS

MODELBYGGERLAUG

Henvendelse vedr. medlemskab/
abonnement til formanden Poul
Henrik Westh, Havdrupvej 88, 2700
Brønshøj. E-mail:
formand.ombl@gmail.com eller
tlf. 2016 7692

Redaktion: Tom Wismann (ansv.h.)
Degnelodden 5, Valby
3200 Helsinge
Tlf. 8287 2029
e-mail: twismann@gmail.com

Layout: Tom Wismann

Tidsskriftet udkommer fire gange årligt.
Artikler og anmeldelser, der ønskes
optaget i tidsskriftet, sendes til
redaktionsadressen. Sidste frist for
indlevering af stof er den 10. i
månederne januar, april, juli og
oktober.

**Eftertryk er kun tilladt med tydelig
kildeangivelse.**

Tryk:
Toptryk Grafisk Aps
www.toptryk.dk
Tlf.: 7465 0101

INDHOLD

Artikler

Den sovjetiske flåde under den Kolde Krig <i>Peter Rosengren</i>	3
Karl 12 af Sveriges død ved Fred- riksten den 11. december 1718. <i>Søren Nørby</i>	25
Referat generalforsamling MHS	32
Regnskab MHS og Barfods legat	35
Referat generalforsamling OMBL	37
Formandens beretning OMBL	41
Meddelelser fra OMBL	44
Sommerudflugt til	
Kystudkigsstation Drogden	46
Nyt fra kassereren (betaling af kontingent)	47

www.marinehist.dk

Forsidebillede: Det sovjetiske
hangarskib KIEV i Østersøen under
øvelse Zapad 81 (www).

* *FBDF står for* : Forsvarets
Biblioteks Digitale Fotoarkiv.

Den sovjetiske flåde under den Kolde Krig

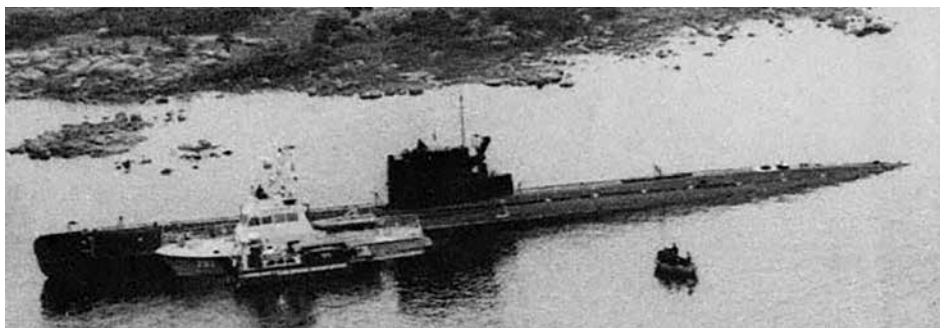
Peter Rosengren, fil.mag, Lunds universitet.

Denna artikel avgränsar sig i huvudsak till 1970 och 80-tal - en tidsperiod då det fanns både upp och nedgång i förhållandet mellan Öst och Väst.

Syftet med denna artikel är att sätta det kalla kriget ute i Östersjön under det sena kalla kriget, det vill säga 1970 och 80-tal, i ett större sammanhang. Att helt enkelt ta ett steg tillbaka och se på hur interagerandet mellan Öst och Väst såg ut ute på de stora världshaven, men även i andra såkallade randhav som kan liknas vid Östersjön. Under denna tidsperiod hade den sovjetiska flottan hunnit bli så pass kraftigt utbyggd, enligt storamiral Gorshkovs expansionsprogram, att den började synas och verka globalt i utrikespolitiska syften, t ex i Jemen 1967 och i Ghana 1969.

Det vill säga på alla världshav och randhav. Inte bara hade själva kvantiteten byggts upp utan även kompletterande och mer moderna resurser hade tillförts flottan i form av lag- och underhållsfartyg som förmådde förlänga sovjetiska flotteskadrars närvaro ute på världshaven. Vidare hade större ytstridsfartyg med förmåga att bära flera flyg eller helikoptrar tillkommit. Under denna tidsperiod skedde det också nästan dagligen incidenter mellan örlogsfartyg från främst USA och Sovjet. Denna konstanta katt- och rättalek där man ständigt försökte ta grepp på varandra ute till havs, vid särskilda övningsområden eller geografiskt intressanta havsområden, pågick lika mycket, om inte mer i t ex den Japanska sjön eller Medelhavet som i vår egen Östersjö.

Under 1980-talet blev man ständigt up

WHISKEY "On the Rocks" ved Karskrona i oktober 1981.

plyst via dåtidens media, det vill säga tidningar, radio och TV, att Sovjet och Warszawapakten (mer eller mindre) utgjorde ett reellt hot mot Sveriges säkerhet. Denna bild kom drastiskt att ökas och tydliggöras än mer för den breda allmänheten efter det att den kärnvapenbestyckade sovjetiska WHISKEY-ubåten U137 (egentligen S363) gick på grund i inne i militärt skyddsområde inte långt ifrån örlogsbasen i Karlskrona i oktober 1981. Efter denna omtalade incident kunde man följa den ena ubåtsjakten efter den andra via svensk television och radio samt tidningarnas löpsedlar och reportage. Sundsvall, Hårsfjärden, Karlskrona igen och ända

uppe i Luleå skärgård bedrevs ubåtsjakt. Den ena avlöste den andra. Hela denna bild av skarpt läge som målades upp via TV-nyheterna gav en för allmänheten ganska samstämmig bild. Sverige befann sig i ett allvarligt läge, en skarp situation och den ansiktslöse fienden från öst var oss nära, på tröskeln mer eller mindre. Kort sagt var hotet på allvar. Var och en som följde situation på håll kunde också förstå att Östersjön, eller Fredens Hav som det ibland kallades av vissa, var ett hav fyllt till bredden av örlogsfartyg och ubåtar från både Öst och Väst. Runt Östersjön fanns det hela sju olika flottor som bedrev militär verksamhet.

Sovjettisk luftpudebåd af AIST-klassen landsætter en kampvogn på stranden under en øvelse. Luftpudefartøjerne havde en høj hastighed om kunne fra sovjettisk kontrolleret område nå Danmark og Sverige indenfor fra 30 minutter til få timer.

Tre av dessa tillhörde Warszawapakten – Sovjet, Polen och Östtyskland. Två var neutrala – Sverige och Finland och två fanns slutligen inom den västliga försvarsalliansen NATO – Danmark och Västtyskland. Därtill fanns det emellanåt, visserligen i en mindre omfattning men ändå någorlunda regelbundet, både brittiska och amerikanska örlogsfartyg inne i Östersjön. Bland de mer kända exemplen finns tillfället då det amerikanska slagskeppet USS Iowa gick in i Östersjön i oktober 1985 och la sig på internationellt vatten mellan Bornholm och Östtyskland för att där skjuta med sina kanoner och bedriva det som US Navy i klarspråk brukar kalla

för ”power projection”, allt i enlighet med president Reagans nya utrikespolitiska giv som innebar ett mer offensivt maktspråk gentemot Sovjet – mer om detta senare.

Det säger sig därmed självt att det blev trångt i Östersjön och det finns flera exempel på incidenter då örlogsfartyg kom för nära varandra och kanske till och med kolliderade. Ramning var ett tag en mer eller mindre vedertagen taktik från Warszawapakts sida för att tydligt markera gentemot västliga och neutrala fartyg att man låg för nära känsliga operationer eller övningar. Bland de mer kända exemplen för svenska vidkommande torde vara när signal

Slagskibet USS Iowa afgiver en bredside under en øvelse i Østersøen i 1985. Billedet er desværre lidt rystet, da trykbølgen fra breddsiden åbenbart har "ramt" fotografen. (FBDF / Frank Petersen).

Det svenske Signalspanningsfartyget / Efterretningsfartøjet ORION.

spaningsfartyget HMS ORION rammades utanför Gotland i november 1985 av en sovjetisk minsvepare av Sonja-klass. Dagarna före incidenten hade en större NATO-övning genomförts i Östersjön, möjligen hade denna höjt irritationsnivån en del hos rysarna. Incidenten uppmärksammades även av amerikanerna, inte minst eftersom HMS ORION delvis hade byggts med hjälp av amerikanskt bistånd via underrättelsetjänsten NSA (National Security Agency). Det var inte första gången HMS ORION upplevde närkontakt med den sovjetiska flottan, året innan hade hon blivit lätt rammad av en korvett av NANUTJA-klass under uppdrag i Gdanskbukten. Ett annat gammalt känt tillfälle var när fregatten

HMS SUNDSVALL rammades söder om Skåne av ett sovjetiskt ubåtsjaktfartyg i augusti 1970. Under det kalla kriget i Östersjön var det gott om tillfällen av detta slag, stora som små. En del vara bara tillbud som aldrig utvecklades till något allvarligare, men andra blev av det mer märkbara slaget och satte sina spår i både människor och operativt agerande. Går man dessutom in i detalj på alla incidenter med rapporterad främmande undervattensverksamhet i svenska vatten blir listan än längre. Liksom vi kunde följa händelseutvecklingen ute i Östersjön och de olika ubåtsjakterna via nyheterna kunde vi också följa det världsomspännande maktspelet mellan Öst och Väst. Kampen var global och ägde rum överallt,

inte bara i Europa. Kanske var den mest märkbar i tredje världen där supermakterna via allierade bedrev krig av olika intensitet (Vietnam, Angola, Moçambique, Afghanistan med flera). Dock fanns det även ett kallt krig ute på världshaven, ett tyst krig mellan de stora oceangående flottorna från USA och Sovjet (där även Storbritannien var med på ett hörn). Den främsta arenan för detta tysta och osynliga krig var Nordatlanten, närmare bestämt det vida område av Atlanten som finns norr om de brittiska öarna och Island. Inom NATO talade man om ”The GIUK gap” som utläst stod för ”Greenland-Iceland-United Kingdom Gap”. Norr om en tänkt linje utifrån dessa geografiska platser fanns huvudarenan för interaktionen mellan de amerikanska, sovjetiska och brittiska flottorna. Här handlade det om stora örlogsfartyg och ubåtar, byggda för att tåla de svåra påfrestningarna i Nordatlanten. Från sovjetiskt håll var det av stor betydelse att bryta igenom ”The GIUK gap” för att sedan fortsätta ut i den egentliga Atlanten och där kunna attackera dels den livsviktiga trafiken mellan USA och Storbritannien men även direkta mål på den amerikanska östkusten (inom NATO benämnt SLOCS – Sealanes of Communications). Det handlade i huvudsak om missilbärande atomubåtar av olika klasser som ständigt försökte ta sig ner i Atlanten för att där kunna placera sig

utanför den amerikanska östkusten. Där skulle enligt vedertagen sovjetisk marin doktrin, i huvudsak utformad av storamiral Sergei Gorshkov (1910-88), hela tiden finnas missilbärande sovjetiska atomubåtar som var redo att anfalla amerikanska storstäder utifrån vedergällningsprincipen om ömsesidig utplåning, men även sovjetiska attackubåtar som låg redo att anfalla utlöpanande amerikanska örlogsfartyg i den händelse att krig skulle bryta ut (i detta sammanhang var hamnarna på Kuba mycket viktiga vad gällde service och underhåll). Teknologin utvecklades dock i rask takt vad gällde räckvidden på kärnvapenmissilerna och framemot 70-talet var det inte längre nödvändigt för sovjetiska missilbärande ubåtar att smyga ut i centrala Atlanten. Istället kunde man tryggt stanna kvar norr om ”The GIUK gap” och ändå nå amerikanska storstäder och andra strategiska mål. Den sista klassen missilbärande atomubåtar som konstruerades till den sovjetiska flottan under kalla kriget var de vidunderliga TYPHOON-ubåtarna (175 * 25 meter) som kunde ligga under packisen längst upp i norr i flera månader innan de eventuellt kunde få order från Moskva att avfyra sina missiler. En sista garant för ömsesidig utplåning.

Från NATOs sida handlade det givetvis om att dels förhindra eller försvåra för de sovjetiska atomubåtarna att ta sig ner i Atlanten, men även att kontinuerligt

Verdens største ubåd til dato er de sovjetiske ubåde af AKULA (HAJ)-klassen, NATO betegnelse TYphoon-klassen. Der blev bygget seks enheder i perioden 1976 -1989, en var operativ i 2014. L = 175 m, B = 23m, Depl.: ↑24.000t /↓ 33-47.000 t. To atomreaktorer på hver 190MW, to damp-turbiner på hver 37 MW. To propellere, fart ↑22 kn./ ↓ 27 kn. Udholdenhed +120 dage. Dykkedybde: + 400 m. Våben: 1 Iglá SAM, 20 SLBM, 20 krydsermissiler / torpedoer, 6 stk. 53 cm torpedorør. Sauna og svømmingpool (til officererne). 160 mand.

spana på och bevaka den omfattande sovjetiska marina verksamheten som bedrevs utifrån den Norra Ishavsflot-

tans huvudbas i Murmansk på Kola-halvön. Det var (och är fortfarande) den sovjetiska flottans främsta och

Forsknings / bjärnings-skibet Glomar Explorer.

största basområde och krävde som sådan en ständig bevakning från NATOs sida, inte minst eftersom hamnarna där var isfria året runt trots att de låg en bra bit norr om polcirkeln.

Den sovjetiska ambitionen att etablera någon sorts hotfull närvaro i centrala Atlanten utifrån främst vedergällning-principen krävde dock sina offer. Sovjetisk teknologi och prestanda kunde inte alltid leva upp till det som politbyrån i Moskva krävde. Detta krävde dock i sin tur ständigt sina offer, till exempel den atomubåt av HOTEL-klass som 1961 drabbades av ett omfattande reaktorhaveri med flera dödsoffer i Nordatlanten och som sedan fick bogseras tillbaka till Kolahalvön av en WHISKEY-ubåt, händelsen blev film 2002 med namnet *K19 – The*

Widowmaker. Det finns flera andra incidenter då sovjetiska atomubåtar drabbades av olika missöden, en av de missilbärande ubåtar som låg och väntade i centrala Atlanten under den senare delen av kriget drabbades i oktober 1986 av ett allvarligt tillbud utanför Bermuda efter en trolig kollision med den amerikanska ubåten USS AUGUSTA. Även denna händelse blev sedermera en film med namnet *Hostile Waters* (1997). Den i efterhand mest kända olyckan var dock troligen den sovjetiska ubåt av HOTEL-klass som i mars 1968 sjönk med alla man ombord cirka 280 mil nordväst om Hawaii i Stilla havet. Händelsen har blivit än mer känd i efterhand eftersom CIA tillsammans med den amerikanska flottan genom en topphemlig aktion

Vraget af KURSK i dok i Murmansk efter at være bjærget af et Hollandsk bjærningsselskab. Den forreste ca. 1/3 der var sværest beskadiget blev på havbunden.

med kodnamn *Project Azorian* 1974 lyckades bärga en del av den havererade ubåten. En operation, som var enorm till både omfattning och budget och som innefattade bland annat konstruktionen av forskningsfartyget *GLOMAR EXPLORER*.

Nu i efterhand och med facit i hand går det att konstatera att över 39 stycken allvarliga tillbud ägde rum på sovjetiska atomubåtar under det kalla kriget ute på världshaven. Fem ubåtar sjönk och över 300 sovjetiska sjömän dog i detta osynliga krig som till största delen pågick under ytan. Uppskattningsvis ligger ca 50 kärnvapenbestyckade missiler eller torpeder kvar i djupen och så många som sju kärnreaktorer ligger också där nere. Två ytterligare fatala haverier med ryska atomubåtar har dessutom skett sedan kalla kriget i praktiken tog slut, dels den attackubåt av *MIKE*-klass som sjönk utanför Björnön söder om

Svalbard 1989 och som alltså ligger på 1600 meters djup med både atomreaktor och två stridsladdade torpeder ombord, samt det mer välbekanta haveriet med atomubåten *KURSK* som gick under med 118 man ombord inte långt ifrån Murmansk (13 mil utanför kusten) i augusti 2000. Den misslyckade räddningsoperationen fick mycket uppmärksamhet i media. Ytterligare två allvarliga incidenter ägde rum efter kalla krigets slut, båda i början av 1990-talet utanför Kola-halvön. Båda incidenterna kan troligen tillräknas ett fortsatt offensivt tillvägagångssätt härstammande från det kalla krigets dagar, framförallt då från amerikansk sida, då man fortfarande ansåg det befogat att på nära håll spana på den marina aktiviteten utanför de centrala bas-områdena kring Murmansk. Båda gångerna var det nämligen troligen amerikanska skuggande ubåtar som kolliderade med, eller körde in i,

den ryska ubåt man förföljde.

Att det fanns en omfattande och farlig katt- och råttalek mellan supermakterna bland annat ute i Nordatlanten uppmärksammades till sist mycket tack vare den amerikanske thrillerförfattaren Tom Clancy (1947-2013). Främst gjorde han detta utifrån succéboken *Jakten på Röd Oktober* från 1984 (som gavs ut av US Naval Institute Press och som sedan även blev ett dataspel och en framgångsrik film med samma namn). Boken handlade om en toppmodern sovjetisk ubåt som med hela sin besättning försökte ta sig till USA för att hoppa av och lovordades inte minst av president Reagan som till och med bjöd in Clancy till Vita huset och därmed gav boken stor uppmärksamhet. Boken inspirerades till stor del av den såkallade Storozhevoy-incidenten (även känd som Krivak 500-incidenten) som ägde rum i november 1975, då ett myteri ägde rum på en sovjetisk fregatt i Rigabukten och som sedan föreföll försöka fly till Sverige. Även Clancys efterföljande bok *Röd Storm* (eng. *Red Storm Rising*) från 1986 blev en stor succé och beskrev på ett trovärdigt sätt ett konventionellt tredje världskrig mellan NATO och Warszawapakten (mycket i likhet med den svenska boktrilogin *Operation Garbo* som börjades ges ut 1988 skriven av pseudonymen Harry Winter). Även denna bok fick stor genomslagskraft och gick även den

vidare till att utformas till ett populärt dataspel. Clancy hjälpte således till att i stor utsträckning uppmärksamma den spända situation som existerade främst ute i Nordatlanten. Dock framgick det kanske inte helt klart att det såg ut på detta sätt över hela jordklotet, till exempel även i Indiska Oceanen och i Stilla havet.

Dock skall jag nu komma till saken och börja behandla vad denna artikel egentligen har till syfte att undersöka, nämligen att titta närmare på hur det såg ut på andra håll i världen, utanför Östersjön som i sig utgjorde en vallgrav, ett tydligt gränsland mellan Öst och Väst. Förekom det t ex incidenter i lika hög utsträckning ute i Nordatlanten och andra hav som det gjorde i Östersjön.

Den sovjetiska oceangående flottan hade som bekant byggts ut omfattande under ledning av storamiral Gorshkov, hans doktrin hade också tydliggjorts genom hans egen bok *Statens sjömakt* från 1976 där målet tydligt framgår att Sovjet skall öka sin marina närvaro på samtliga världshav. Sovjetiska örlogsbaser upprättades också följaktligen på strategiska platser på flera olika håll i världen där det fanns statsledning som var välvilliga gentemot Sovjet såsom Vietnam, Jemen, Kuba, Syrien med flera för att möjliggöra denna utökade närvaro. Därtill upprättades flera säkra ankarplatser ute på internationellt vatten, till exempel öster

om Madagaskar. Fram emot slutet av 70-talet började också den sovjetiska flottan på allvar visa sin globala potential genom en rad olika övningar och manövrer, inte minst genom en ökad aktivitet direkt utanför den amerikanska öst- och västkusten. För första gången introducerades också sovjetiska hangarfartyg i form den såkallade KIEV-klassen vilket av USA tolkades som ett första seriöst steg mot en sovjetiska flotta med kapacitet att sätta in begränsade militära insatser (inklusive hangarfartygsbaserat flyg) var som helst i världen.

Såväl sovjetiska örlogsfartyg som flygenheter använde sig i början av 1980-talet av ett mycket provocerande uppträdande längs med den amerikanska territorialvattengränsen. I april 1977 flög till exempel två sovjetiska Bear-bombplan provocerande längs med

South Carolinas kustlinje, i september 1981 manövrerade en omfattande sovjetisk flotteskader utanför USA:s västkust och samma månad fast på andra sidan USA rörde sig fyra större sovjetiska örlogsfartyg längs med territorialvattengränsen utanför Oregon i flera dagar. Ständigt låg det också sovjetiska spiontrålare (såkallade AGI:s av NATO - Auxiliary General Intelligence ship) precis vid territorialvattengränsen utanför amerikanska örlogsbaser och lyssnade på signal- och radiotrafik. Envisa och påstridiga spiontrålare la sig mer än en gång i vägen för utlöppande amerikanska ubåtar för att kunna få bättre bilder och ur fler vinklar. Det finns även andra exempel på hur den sovjetiska flottan ägde ett mycket offensivt beteende under framförallt tidigt 80-tal, så till den grad att det det så kallade INCSEA-avtalets gäl-

Det sovjetiske hangarskib MINSK, der var et af fire i den såkaldte KIEV-klasse. Skibene blev bygget i perioden 1970 - 1988. De havde et displacement på 37.000 ton og kunne medføre ca. 32 fly.

lande (mer om detta senare) började ifrågasättas av en del amerikanska fartygschefer. Ett sådant beteende som Sovjet visade vid USA:s västkust tidigt 80-tal hade inte upplevts sedan det första halvåret 1942 då japanska ubåtar patrullerade längs med Kaliforniens kust och vid ett par tillfällen besköt anläggningar iland. Förmodligen var det detta som blev för mycket för Ronald Reagan som efter den mer diplomatiska Jimmy Carter slog an en betydligt mer hård ton gentemot Sovjetunionen på alla nivåer, inklusive den marina. Den amerikanska flottan började nu även den agera nära inpå sovjetiska hemmavatten och fick ett betydligt mer provocerande agerande än tidigare. Framåt början av 70-talet började dock USA och Sovjet sätta sig ned vid förhandlingsbordet och diskutera vad man kunde göra för att minimera incidenterna och tillbuden till havs. Risken fanns annars att incidenterna riskerade eskalera till större konflikter och/eller att besättningar och fartyg kom till allvarlig skada. Ingendera sidan var intresserad av detta. Avstånden och ytorna i Nordatlanten är ofantliga, men icke desto mindre förekom det områden som var mer intressanta än andra (till exempel utanför Kolahalvön) och som därför föranledde att risken för konfrontation ökade. Något som gjorde incidenter mellan USA och Sovjet allvarligare i sig var att de allt som oftast involverade

enheter som antingen drevs av atomkraft eller var bestyckade med kärnvapen. Regelverket man började förhandla sig fram till var det som kom att kallas INCSEA – Incidents at sea agreement. Samtalen och förhandlingarna började 1968 och slöts i avtal 1972 mellan USA och Sovjetunionen och undertecknades av USA:s dåvarande marinminister John Warner och storamiral Sergei Gorshkov.

Avtalet innehöll främst följande punkter (på engelska):

- Not interfering in the “formations” of the other party.
- Avoiding maneuvers in areas of heavy sea traffic.
- Requiring surveillance ships to maintain a safe distance from the object of investigation so as to avoid embarrassing or endangering the ships under surveillance.
- Using accepted international signals when ships maneuver near one another.
- Not simulating attacks at, launching objects toward, or illuminating the bridges of the other party’s ships.
- Informing vessels when submarines are exercising near them.
- Requiring aircraft commanders to use the greatest caution and prudence in approaching aircraft and ships of the other party and not permitting simulated attacks against aircraft or ships, performing aerobatics over ships, or dropping hazardous objects near them.

Vidare stod det i avtalet:

“In addition, both sides agreed to provide notice three to five days in advance, as a rule, of any projected actions that might “represent a danger to navigation or to aircraft in flight”; to channel information on incidents through naval attachés assigned to the respective capitals; and (3) to hold annual meetings to review the implementation of the Agreement”.

År 2000 publicerade forskaren David F. Winkler boken *Cold War at Sea – High-Seas confrontation between the United States and the Soviet Union* som ger en mycket god inblick i hela den förhandlingsprocess som INCSEA-avtalet kom att innebära. Winkler deltog själv i en amerikansk marinövning i det Japanska havet mellan norra Japan och Sovjet 1984 som kommunikationsofficer och såg då hur de båda sidornas manövrerande på ett förvånansvärt smidigt sätt förhöll sig till varandra trots trånga vatten och flera rörliga enheter. Hans observationer under den övningen ledde efter hand till forskningar på ämnet och slutligen till ovan nämnda bok. I slutet av boken påtalas en intressant särskilt företeelse, nämligen att INCSEA-avtalet var bilateralt mellan USA och Sovjet och att inga andra länder omfattades av avtalet trots att även andra NATO-länder haft problem med sovjetiska marina enheter antingen vid övningar eller vid territorialvattengränsen. Till exempel

var danska fartyg inblandade i två kollisioner med sovjetiska örlogsfartyg i Östersjön under tidigt 80-tal.

Från 1946 och framåt var Sverige och Sovjet inblandade i flera incidenter i Östersjön, inte minst under 1980-talet, som kanske borde ha föranlett att man satte sig vid förhandlingsbordet. Därtill fanns det öster om Gotland en gränzon där gränsdragningen var otydlig. I april 1986 avlade statsminister Ingvar Carlsson besök till Moskva och i januari 1988 kom premiärminister Ryzjkov på ett svarsbesök till Stockholm, vid detta besök kom Sverige och Sovjet överens om gränsdragningen ute i Östersjön, något som varit en tvistefråga sedan 1969. Sånkallade ”copycat-avtal” av INCSEA-avtalet kom dock till stånd mellan Storbritannien och Sovjet 1986 och mellan Västtyskland och Sovjet senare samma år. Dock så föreslog Sovjet 1990 att INCSEA skulle bli multilateralt och omfatta flera länder, men detta förslag fick kalla handen av NATO som föredrog att fortsätta med bilaterala avtal. Sverige och Finland flaggade dock för ett intresse av det sovjetiska förslaget. 1986 föreslog till och med Sovjet ett bilateralt INCSEA-avtal mellan Sovjet och Sverige, detta avvisades dock principiellt av Stockholm eftersom man inte undertecknar bilaterala avtal utan hellre söker avtal inom ramen för FN.

Den 18. april 1980 kl. 1410 sejlede den sovjetiske fregat af MIRKA-klassen ind foran den danske minelægger FYEN med kollission til følge. Skaderne på Fyen var heldigvis kun kosmetiske. (FBDP)

Kalla Krigets Arenor Till Havs

Nedan klargör jag för de främsta skådeplatserna för det omfattande kalla krigets till havs.

Atlanten

Nordatlanten var västalliansens absoluta hemmaarena. På alla sidor var denna världsocean omgiven av NATO-länder eller till Väst allierade länder, därför var det också lätt för västsidan att övervaka tillträdet norrifrån till detta område. Grönland var/är visserligen självstyrande men dess försvar ombesörjs sedan länge av Danmark som är NATO-medlem från början. Island har inget eget försvar men är också NATO-medlem sedan starten 1949 och dess försvar ordnas i praktiken av USA. Färöarna har samma förhållande som Grönland, alltså under danskt beskydd. Slutligen är både Norge och Storbritannien även de NATO-medlemmar. Vägen ut i Atlanten från de sovjetiska basområdena på Kolahalvön var således inte helt enkel, men icke desto mindre angelägen. För ubåtar var det förvisso aningen enklare men även de hade det svårt. Mellan Grönland, Island och Storbritannien fanns det såkallade GIUK-gap (Greenland-Iceland-United Kingdom Gap) som innebar att hela denna sträcka var övervakad av avlyssningssensorer (såkallade Sosus – Sound Surveillance System) på havsbottnen, området patrollerades dessutom regelbundet av

amerikanska och brittiska spaningsflyg baserade på Keflavik på Island, Vágar på Färöarna, Saxa Vord på Shetlandsöarna, Stornoway på Yttre Hebriderna samt från ytterligare baser i Skottland. Inom NATO benämnde man detta försvar ofta för ett ”Battery defense” eller ”Battery strategy”. I Sovjetunionen var man också mycket medveten om vikten av att i händelse av krig kunna passera GIUK-gapet och nå ut ur Nordatlanten för att där kunna förhindra förstärkningar från USA:s östkust att nå Europa. Sovjetisk ubåtsteknologi utvecklades därför ständigt framåt och från införandet av den såkallade VICTOR III-klassen (i tjänst ca 1967) så började sovjetiska ubåtar mer närma sig amerikanska i standard, inte minst vad gällde den viktiga ljudbilden.

Vidare nere i Atlanten låg både Bermuda och Azorerna tryggt under västmakternas kontroll. Fortfarande är det i stort sett så att alla mindre öar och ögrupper ute i Atlanten är under direkt västeuropeisk kontroll (Bermuda, Azorerna, Kanarieöarna, Madeira, Ascension, St Helena, Tristan da Cunha, Sydgeorgien, Falklandsöarna) med några få undantag (t ex Kap Verdeöarna, Fernando da Noronha mfl). Till en början ägde Sovjet inte tillgång till några baser överhuvudtaget i Atlanten. Detta kom dock att ändras efter 1959 då revolution bröt ut på Kuba och Castros kommunistiska regim tog över makten. Kuba utgjorde

GIUK-gappet skulle bl.a. sikres af de tre små engelske hangarskibe af INVINCIBLE-klassen med deres ombordværende antiubådshelikoptere. Dette skulle ske i samarbejde med engelske/allierede fregatter, atomubåde og maritime overvågningsfly.

sedan den enda säkra destinationen för sovjetiska marina enheter under resten av kalla kriget. Hade det inte varit för Kuba och baserna i främst Havanna och Santiago (de Cuba) så hade inte sovjetiska fartyg eller ubåtar för den delen haft någon trygg hamn på andra sidan Atlanten, således var dessa baser av ytterst stor betydelse för Moskva. Från sent 1970-tal började Sovjet få tillgång till ytterligare ett basområde vid Atlanten med goda bunkringsmöjligheter, nämligen i Luanda i Angola

där kommunister tog över efter självständigheten från Portugal 1975. Ett försök att etablera sovjetisk-kubansk närvaro på den karibiska ön Grenada slogs snabbt ned 1983 genom amerikansk militär intervention.

Fokus: Norra Ishavet

Ett område som kom att öka i strategisk betydelse under hela kalla kriget. Glest befolkat längst uppe i norr, men på grund av att området var det enda där ett NATO-land gränsade direkt till Sov-

jetunionen var spänningen alltid hög. Således ett högintressant gränsområde mellan Öst och Väst det dessutom fanns gott om viktiga basområden, främst Murmansk på Kolahalvön, huvudbas för den sovjetiska Norra Ishavsflottan och isfri året runt. Under större delen av kalla kriget den mest prioriterade av Sovjetunionens fyra flottor. Längs med hela den vidsträckta sibiriska kustlinjen (isfri cirka tre månader per år) fanns det också flera flygbaser och radarstationer, till exempel i Norilsk, Tiksi, Ambartchik, Provideniya och Anadyr. Motsvarande basområden på västsidan fanns i Thule på Grönland, Alert i norra Kanada samt Point Barrow och Nome i Alaska för att bara nämna några. Svalbard var under hela kalla kriget ett speciellt kapitel och har fortsatt att vara så även efter 1989. Enligt internationellt avtal slutet i Paris 1920 har flera länder rätt att bedriva gruvdrift på Svalbard, dock är det endast Norge och Sovjet/Ryssland som har utnyttjat denna rättighet. Rättigheten har dock från sovjetisk/rysk sida till stor del utnyttjats för att kunna upprätta en närvaro på ögruppen som kan utnyttjas strategiskt. Under en stor del av kalla kriget var det också tvister kring de maritima gränsdragningarna runt omkring Svalbard, detta givetvis på grund av att vattnen mellan Svalbard och Nordnorge var av oerhört stor strategisk betydelse för den sovjetiska Norra Ishavsflottan. Området är fort-

farande av mycket stor betydelse.

Stilla Havet

Detta världshav var något av en dubbelnatur för supermakterna under det kalla kriget. Av betydelse men ändå inte. Fram till andra världskriget visade inte stormakterna något större strategiskt intresse för Stilla Havet, fokus låg i så fall på den sydvästligaste delen med alla dess arkipelager kring Nya Guinea. USA kom dock efter anfallet på Pearl Harbor i december 1941, att aldrig mer underskatta hur en vidsträckt ocean kan bli använd till sin nackdel. Den kejsrerliga japanska flottan hade utnyttjat det faktum att Stilla havet var stort och öppet och därmed svårt att överblicka till att leverera ett överraskande dödande slag mot huvudbasen på Hawaii mitt i Stilla Havet. Detta var något som USA inte ville se upprepas.

Kort sagt kan man dock konstatera att Stilla Havet under hela kalla kriget var för stort för att bli intressant i alla sina delar. Den södra delen av oceanen med sin myriad av småöarna i form av Fiji, Tonga, Samoa och inte minst Franska Polynesien var helt och hållet under västmakternas kontroll. Antingen genom direkta amerikanska territorier eller genom gamla brittiska och franska kolonier. Mitt i oceanen låg Hawaii som på alla sätt och vis var den centralt belägna huvudbasen för den amerikanska Stilla Havetsflottan, dock fanns även

andra framskjutna och betydelsefulla amerikanska positioner i form av bl a Wake Island och Guam. Stilla Havet var det världshav där Sovjetunionen ägde minst tillgång till baser, varför den sovjetiska Stilla HavsfloTTan hela tiden blev tvingad till långa kryssningar. Huvudbasen

Vladivostok låg aningen begränsad i inne vid ett randhav (Japanska Sjön), den mest framskjutna och viktigaste basen rent operativ var dock ubåtsbasen i Rybachiy utanför Petropavlovsk-Kamchatsky på Kamtjatkahalvön. En bas som alltså äger stor betydelse för Moskva. Vidare så fanns det givetvis en särskild situation uppe vid Berings sund som var känslig för båda sidor (sundet är dessutom igenfruset i

ca sex månader per år). Här nästintill gränsade de båda supermakterna till varandra. Ingen annan stans på jordklotet låg de båda rivalerna så nära varandra. Området var dock förhållandevis skralt försett med tunga militära förband, här låg mer fokus på att bevaka varandra via radarstationer mm.

Fokus: Okhotska Havet

Detta randhav uppfattades från Moskväs sida som ett sovjetiskt inlandshav, det vill säga helt och hållet som sovjetiskt territorium. Internationell rätt gav dock att det juridiskt sett fanns internationellt vatten mitt i detta hav, dvs mellan det sibiriska fastlandet och Kamtjatkahalvön. Således fanns det

Hamnen i Petropavlovsk-Kamchatskij. Vulkanen Koriacky ses i baggrunden.

också en remsa eller korridor av internationellt vatten som gjorde det möjligt för utländska örlogsfartyg att ta sig in i detta havsområde. US Navy utökade sin närvaro i Okhotska havet väl medvetna om hur provocerande det var framförallt framemot slutet av det kalla kriget, under 1980-talet, till stor sovjetisk irritation. Den ökade närvaron gick helt enligt den doktrin som framförallt president Reagan lade fram under sin första tid som president med ett mer offensivt agerande från den amerikanska flottan längs med hela Sovjetunionens kustlinje, eller som William B. Holland, pensionerad amiral vid US Navy framförde vid sin föreläsning på Marinmuseum i Karlskrona i oktober 2008 – ”to attack the Soviets in their home waters and establish dominance in the Barents and Sea of Okhotsk”. En särskilt intressant händelse i Okhotska sjön var den såkallade Operation: Ivy Bells där US Navy tillsammans med CIA och NSA försökte och lyckades med att sätta avlyssningsapparatur på de undervattenskablar som gick mellan Vladivostok och Kamtjatkahalvön. Mycket intressant finns att läsa om detta i Sherry Sontags bok *Blind Mans Bluff – The untold story of American Submarine Espionage* och i Roger C. Dunhams *Spy Sub: Top-Secret Mission to the Bottom of the Pacific*.

Fokus: Japanska Sjön

Detta var, och är till stor del fortfar-

ande ett laddat område. Inte bara för att den sovjetiska StillaHavsflottan hade/har sin huvudbas i Vladivostok (i den såkallade Gyllene Hornets bukt) inte alls långt ifrån de japanska huvudöarna. Japan hade efter nederlaget i andra världskriget blivit ordentligt kringskuret, från att mer eller mindre ha varit ett japanskt innanhav där Tokyo dessutom behärskade hela nordöstra Kina (dvs Manchuriet), hela den koreanska halvön samt den södra delen av ön Sakhalin med ögruppen Kurilerna, hade efter 1945 det sovjetiska imperiet längs med Stilla Havet sakta men säkert krupit ned och nästintill omringat de norra delarna av egentliga Japan. Därtill fanns också sedan början av 50-talet det högst oberäkneliga Nordkorea på andra sidan Japanska sjön. Under kalla kriget var följaktligen detta randhav scenen för flera intermezzon mellan Öst och Väst, stora som små. Ofta var de japanska och sydkoreanska flottorna uppbackade av amerikanske enheter. Alltjämt ett känsligt område med tanke på den oberäkneliga regimen i Nordkorea och den ryska militära uppbyggnaden i Vladivostok.

Indiska Oceanen

I detta viktiga världshav med bland annat Persiska viken och Malacka-sundet ökade den sovjetiska närvaron sakta men säkert under hela den senare delen av kalla kriget. Ett världshav som västmakterna sedan gammalt ägt monopol

Basen på Diego Garcia var såväl under den Kolde Krig som nu en viktig base för USA og England.

över i och med det tidigare så omfattande brittiska imperiet. Sovjet ägde dock från det att Indien blev självständigt från Storbritannien 1947 mycket goda relationer med New Delhi och hade tillgång till hamnanläggningar i Vishakpatnam i östra Indien. NATO ägde dock (och äger fortfarande) den bästa flottbasen – ön Diego Garcia, strategiskt belägen mitt i oceanen.

Därtill hade Väst tillgång till flera andra goda flottbaser i t ex i Indonesien, Australien, Djibouti, Oman mm. Efter Sovjets plötsliga invasion av Afghanistan i december 1979 fanns ett tag en rädsla för att även Pakistan skulle hamna i sovjetiska händer vilket då hade inneburit en möjlig sovjetisk flottbas i Karachi. Sovjet hade också tillgång till hamnanläggningar i Aden i Jemen (och till viss del på ön Socotra) innan man

kastades ut till följd av oroligheter inne i landet. Flottbasen Cam Ranh i södra Vietnam var dock från sent 1970-tal den i särklass viktigaste flottbasen för sovjetisk närvaro i Indiska Oceanen (den sovjetiska Indiska Oceanen-eskadern bestod mestadels av fartyg från Stilla-havsflottan). Hela området hyrdes på 25 år av Sovjet från 1979 och anläggningen växte under 1980-talet till att bli den största sovjetiska militärbasen överhuvudtaget utanför själva Sovjetunionen. En närvaro som öppet välkomnades av Vietnam då det stärkte försvaret gentemot den gamle arvfjenden Kina. Planer finns nu på att återaktivera basen för den ryska Stilla havsflottan.

Medelhavet

Sovjetunionen vidhöll under kalla

krigets sista decennier en konstant närvaro i Medelhavet och i synnerhet då det östa Medelhavet, ofta med en ordentlig flotteskader som gick under benämningen 5:e Eskadra. Denna eskader bestod mestadels av fartyg från Svarta havsflottan. Sovjet var dock i konstant behov av baser i detta viktiga randhav och hade alltid ont om dem, i synnerhet efter det att man blev utkastat från Egypten 1970 efter president Nassers död. Den enda riktigt etablerade baserna var (och är fortfarande) Latakia och Tartus i Syrien men detta först efter långt bearbetande. Tillfälligtvis hade man också möjligheten att gå in i libyska hamnar såsom Benghazi och Tubruk men det utvecklades aldrig till några permanenta baser, mycket på grund av samarbetsvårigheter med Khadafiregimen. I likhet med de delar av de stora världshaven där Sovjet saknade goda baser upprättade man rejäla ankarplatser på olika håll i Medelhavet, bland annat vid Kreta där det fanns goda ankringsmöjligheter men även i närheten av Gibraltar.

Litteraturlista:

Böcker

- Kit & Carolyn Bonner: *Cold War at Sea – an illustrated history*, MBI Publishing Company, Osceola 2000
- Chris Bishop & David Donald: *Modern Military Weapons*, Viscount Books, London 1986
- Herman Fältström (red.): *Vi levde i verkligheten – Marinens operationer och taktik under det kalla kriget*, Axel Abrahamssons tryckeri, Stockholm 2009
- Herman Fältström (red.): *Ubåtsoperationer och kränkningar under det kalla kriget*, Karlskrona 2008
- Sergei G. Gorshkov: *Statens sjömacht*, Marinlitteraturföreningen, Malmö 1977
- Bengt Gustafsson: *Ubåtsfrågan – Sanningen finns i betraktarens öga*, Stockholm 2005
- Jan Linder & Lennart Lundberg: *Ofredens hav – Östersjön 1939-1992*, Avesta 2002
- Magnus Haglund: *Flottan och det kalla kriget – ett personligt perspektiv*, Karlskrona 2009
- Geir Lundestad: *Öst, väst, nord, syd – Huvuddrag i internationell politik efter 1945*, Lund 2000
- Gordon H. McCormick: *The Soviet Presence in the Mediterranean*, Washington DC 1987
- Robert J. McMahon: *The Cold War – A very short introduction*, Oxford 2003
- John E. Moore, *The Soviet Navy today*, Stein and Day, 1975
- Thomas Roth: *Försvar för folkhem och fosterland: den svenska krigsmakten under det kalla kriget*, Försvarshögskolan, Stockholm 2007
- Peter M. Swartz & John B. Hattendorf: *US Naval Strategy in the 1980s*, Naval War College 2008

David F. Winkler: *Cold War at Sea – High-Seas confrontation between the United States and the Soviet Union*,

Artiklar

Alan Dooley: "Into the bear's backyard". All Hands - Naval Media Center, Washington DC 1986

Lars Ericson Wolke: "Jakten på Vaktposten – En marin incident i Östersjön under det kalla kriget i november 1975". www.ericsonwolke.se

P. Sandberg: "Några reflektioner kring en incident", Marinkommando Syd 1970

Försvarsstabens informationsavdelning, "Orion-incidenten", Stockholm 1985

Marinmusei Vänners årsbok 2007

Marinmusei Vänners årsbok 2010

om Kristianstads militära historia. Vidare driver han företaget C4 History och är en flitigt anlitad föreläsare och skribent.

Uppväxt i Åhus i östra Skåne, minns fortfarande väl tiden då den svenska flottans helikoptrar och fartyg rörde sig fram och tillbaka över Hanöbukten i jakten på främmande ubåtar på 1980-talet. Har även sidan "Historiska anekdoter från när och fjärran" på Facebook.

Fd intendent Regionmuseet Kristianstad 2002-05, Fd intendent Marinmuseum Karlskrona 2006-14

Nu verksamt vid Kulturförvaltningen i Kristianstad".

Om Peter Rosengren

Intendent, Marinmuseum Karlskrona

Född 1973. Peter har en lång bakgrund på det militärhistoriska området och har bland annat varit med och skrivit faktaunderlag till flera stora museiutställningar, exempelvis "Baltutlämningen – Sverige i andra världskrigets skugga", "Ytspänning – Kallt krig i Östersjön 1979-89" och "Från unionskris till kallt krig och från Hajen till Neptun – Svenska ubåtar under 100 år".

Han kommer inom kort ut med en bok

Sovjetisk krydser ADMIRAL ISACHENKOV af KRESTA II-klassen fotograferet fra F349 VÆDDEREN af HVIDBJØRNEN-klassen.

Krydseren var eskorte for det sovjetiske hangarskib 051 KIEV af KIEV-klassen. Fotografierne er taget i 1988 i de sydlige færøske territorialfarvande, der støder op til de Britiske territorialfarvande. (FBDF / Frank Petersen)

En juvel fra arkivet. Karl 12 af Sveriges død ved Fredriksten den 11. december 1718.

Af Søren Nørby

”Det Sydlige Norge. Efter Kongelig Allernaadigst Befaling Ved Hielp Af Gode Geographiske Korter Og Mathematiske Observationer Sammendraget Og Aflagt Under Bestyrelse Af I. Erichsen.” C. J. Pontoppidan og I. Erichsen, København 1785. Kort over Norge t.o.m. Tronhejm. Den norske hærlov af 1. juli 1789 er i detaljer anskueliggjort. Markeringen viser Frederikstens placering nær grænsen mellem Norge og Sverige. (FBDP)

På Forsvarets Bibliotek findes en samling kort og tegninger, som kun de færreste kender til. Samlingen tæller over 5.000 elementer dækkende peri-

perioden fra 1500-tallet og frem til 2010. Den var oprindeligt en del af det Kongelige Garnisonsbibliotek (KGB), men da dette bibliotek i 2009 blev slået sammen med forsvarrets to andre værnslbiblioteker til Forsvarets Bibliotek, gik KGBs kortsamling naturligt med over i det nye bibliotek. Samtidig blev der afsat ressourcer til at indscanne de ældste og mest interessante dele af samlingen. Dette projekt er nu afsluttet, og over 3.500 kort kan i skri-

vende stund ses og downloades via hjemmesiden www.forsvarsgalleriet.dk

En række af samlingens kort har imidlertid en så interessant historie, at de fortjener at blive fremhævet, og jeg vil derfor med denne og en række følgende korte artikler præsentere udvalgte kort, historien bag dem og samtidig forsøge at klarlægge, hvordan kortet er endt i bibliotekets samlinger.

”Plan der Belagerung von Fridrichshall angefangen von CARL dem XII glorwürdt: andenckens der Schweden Goth und Wenden König med 10000 Mann 36 Can: u: 18 Mort: d 11 Nov: aufgehoben d: 12. Dec: 1718:”

Således lyder titlen på et af de flotteste og mest interessante håndtegnede kort i arkivet. Kortet, der måler 48 x 54 cm og er i størrelsesforholdet ca. 1:10.000, viser kampene omkring den danske fæstning Fredriksten nær grænsen mellem Sverige og Norge i de sidste måneder af 1718. Fredriksten Fæstning lå/ligger på fjeldet oven for byen Frederikshald (i dag Halden). (FBBDP)

I 1718 havde Store Nordiske Krig været i 18 år, og trods tilbageslag troede den svenske kong Karl 12 stadig, at sejren var inden for rækkevidde. I efteråret 1718 sendte han derfor sin hær mod Norge.

Kongens plan var at besætte hele Norge, og ved at fjerne de indtægter, som kom i den danske statskasse via den norske eksport, ville kong Karl 12 ruinere Danmark, og derved tvinge den danske kong til at trække sig ud af krigen. Med Danmark ude af Store Nordiske Krig ville den svenske hær og flåde have herredømmet i Østersøområdet, og der ville være overskud til én gang for alle at slå den russiske hær, der truede Sverige fra øst.

Det svenske angreb på Norge var tostrengt. I september gik 8.000 svenske soldater over grænsen nær Trondhejm, og i begyndelsen af november var de klar til at angribe denne by. Sideløbende med dette gik tre svenske hærstyrker på i alt 35.000 mand, med den 36-årige kong i spidsen, den 10. november 1718 ind over grænsen til det sydlige Norge. De talmæssigt underlegne norske styrker trak sig snart tilbage, og snart var kun den danske fæstning Frederiksten på danske hænder.

En belejring af fæstningen blev indledt i de første dage af december, og med støtte fra svensk artilleri begyndte svenske tropper at grave løbegrave,

som indledning til det endelige angreb. Den 8. december indtog 300 grenaderer – med den krigsglade kong personligt i spidsen for angrebet - det mindre forværk Gyldenløve, der blev erobret efter kort kamp. Efter erobringen gik de svenske tropper igen i gang med at grave nye løbegrave, tættere på hovedfæstningen. Arbejdet blev overvåget tæt af kong Karl 12, trods løbende skudvekslinger mellem de danske soldater på fortet og de svenske tropper i løbegravene.

Om aftenen den 11. december observerede kongen fra løbegraven beskydningen af fæstningen. Her blev han ramt af en kugle, der traf ham i venstre tinding og dræbte ham på stedet.¹

Karl 12s død reddede Danmark ud af en slem pine. Ni dage efter kongens død blev det svenske angreb på Norge opgivet, og de svenske tropper trak sig tilbage til den svenske side af grænsen. Kong Karl 12 blev efterfulgt på den svenske trone af sin lillesøster Ulrika Eleonora, og med hende på tronen lykkedes det at skabe opbakning til at afslutte krigen. Den 3. juli 1720 indgik Danmark og Sverige en fredsaftale.

Kongens død har siden været omdiskuteret, og en række mere eller mindre sandsynlige konspirationsteorier har været fremsat for at bevise, at kong Karl 12 blev dræbt af en af sine egne officerer.² Det her viste kort giver dog æren for kongens død til de danske styrker. Kortets forfatter har markeret stedet, hvor Karl 12 faldt, med et sort kors og teksten: "Lauffende Trencheé alwo der König von Schweden aus dem Fort Frederichstein d. 11: Dec: Nacht um 11: Uhr durch einen Cartätsch Schuss das Leben Verlohren". Altså at det var en dansk ladning kardæsk, der endte livet for den unge og krigsglade konge. En række streger viser, at skuddet kan være kommet fra enten selve Frederiksten eller fra et af de to mindre befæstningsværker Stortårnet og Overbjerget. (FBDP)

Af andre interessante elementer ved kortet er Idefjorden i kortets nederste venstre hjørne. Her vises et dansk og et svensk lineskib eller fregat, omgivet af en række åredrevne galejer i kamp. Krudtrøg dækker dele af fjorden, og det er ikke til at afgøre, om det viste skal illustrere en dansk eller svensk sejr. Her lyder teksten: „In dieser Gegend ist die Schwedische und Dänische Flottille oft aneinander gewesen.“ Kortet viser således ikke et specifikt slag, men illustrerer, at der var tale om et omstridt farvandsområde. De viste krigsskibe er dog en af de få samtidige tegninger, som vi har af krigsskibe fra Store Nordiske Krigs tid. (FBDP)

Hvor kommer det fra?

Om kortet vides, at det er tilgået Det Kongelige Garnisonsbibliotek i 1814 via Ingeniørkorpset, der i 1748 modtog kortet fra boet efter oberst Tönstedt, der ifølge de vedlagte oplysninger selv deltog i slaget og også selv skal have tegnet kortet. Et opslag i Hirschs imponerende oversigt over danske og norske officerer fra 1648-1814 viser, at der er tale om Heinrich Tönstedt. Han

blev optaget i Danske Fortifikation (Ingeniørkorpsets forgænger) i 1703 og har med stor sandsynlighed deltaget i slaget på dansk side. Han sluttede sin karriere som oberst i 1744 og døde den 15. januar 1748.

Efterskrift

I forbindelse med arbejdet med denne artikel opdagede jeg, at det her viste kort også eksisterer i en anden version,

idet den tyske kartograf Johann Baptist Homann (1664-1724) har udgivet kortet i trykt/stukket version, der i dag er at finde i Frederik den Femtes Atlas i Det Kongelige Bibliotek. Dette pragtværk består af 55 foliobind med 3535 kobberstukne og håndtegnede kort og prospekter samlet i midten af 1700-tallet³.

Tegningen af slaget om Frederiksten er her mere ”ren” end Forsvarets Biblioteks version, og det er derfor ikke usandsynligt, at Tønstedts kort har fungeret som forlæg for Homanns arbejde – eller omvendt. Vi ved det desværre ikke.

Homanns udgave af kortet. Fra Det Kongelige Bibliotek, Frederik den Femtes Atlas.

Kortet kan downloades i højeste opløsning via www.forsvarsgalleriet.

Litteratur

Andersen, D. H.: ”Mandsmod og kongegunst. En biografi om Peter Wessel Tordenskjold.” København 2004.

Hirsch, J.G. og Hirsch, K.: ”Fortegnelse over danske og norske Officerer med Mere fra 1648-1814.” Uden sted, 1888-1907. Findes på Rigsarkivet.

Noter

- 1 Andersen 2004, s. 268-272.
- 2 Andersen 2004, s. 273-274.
- 3 http://www.kb.dk/da/nb/materialer/kort/frederik_den_femtes_atlas.html

Referat af den årlige generalforsamling i Marinehistorisk Selskab/Orlogsmuseets Venner onsdag den 8. april 2015 kl. 19.30.

Dagsorden i overensstemmelse med vedtægternes § 5:

1. Valg af dirigent.
2. Aflæggelse af selskabets beretning.
3. Forelæggelse af selskabets regnskab, herunder også fondsregnskaber.
4. Fremsatte forslag, herunder behandling af forslag til vedtægtsændringer.
5. Fastsættelse af kontingent for det kommende år.
6. Valg af formand. (Udgår i år, da formanden er valgt for 2 år i 2014).
7. Valg til bestyrelsen.
8. Valg af redaktør til Marinehistorisk Tidsskrift
9. Valg af revisorer.
10. Eventuelt.

Ad 1: Valg af dirigent. Bestyrelsen foreslog igen i år Gunnar Kjems, som blev valgt.

Ad 2: Selskabets beretning ved formanden:

Antal medlemmer: I løbet af foreningsåret er antallet af medlemmer dalet fra 611 til 541. Vi kunne ønske os lidt flere medlemmer – hertil kommer modelbyggerne. Hvervetiltag: Nye plakater i A4-format og nogle få i A3-format er produceret af Søren Nørby og blev fremlagt til distribution.

Vores udmærkede selskab består jo af to selskaber med vidt forskellige formål: Marinehistorisk Selskab og Orlogsmuseets Venner. Siden den seneste museumssammenlægning (Nationalmuseet, Tøjhusmuseet og Orlogsmuseet) har det været svært at være ”venneforening”, da Nationalmuseet kun har et meget begrænset behov for støtte. Derfor har kontakten været relativ lav. I erklæringen fra kulturminister Marianne Jelved om museernes sammenlægninger blev følgende fastslået: *”Museerne vil fortsat kunne opretholde eksisterende samarbejdsrelationer. I den sammenhæng vil museerne også arbejde for fortsat samarbejde og dialog med støtteforeninger så som Tøjhusmuseets Venner”*. Tøjhusmuseets venneforening blev netop opløst dagen inden generalforsamlingen. Vi har glæde af samarbejdet, som blandt andet giver os mulighed for at benytte Orlogsmuseets lokaler vederlagsfrit. Fremtiden kan byde på overraskelser for museerne, men planerne ligger et antal år ude i fremtiden. De kan indebære en flytning af Orlogsmuseet til Tøjhusmuseets hovedbygning, som var en del af

Christian IVs gamle flådestation fra 1604.

Marinehistorisk Selskab har tre typer aktiviteter, hvoraf Tidsskriftet nok er det vigtigste. De tre aktiviteter skal hver for sig være nogenlunde økonomisk selv bærende. Tidsskriftet er i en god gænge, og redaktøren har tilstrækkeligt med stof. Bladet er landsdækkende, forstået på den måde, at vi har læsere fordelt over det ganske land. Der har været forslag om at annoncere i bladet, og vi er i bestyrelsen endt med, at *Militærhistorisk Kommission* kan annoncere deres møder i vort blad – og vi kan annoncere vore møder i deres blad. Af økonomiske årsager får Modelbyggerne ikke længere bladets papirudgave, men udelukkende den elektroniske udgave.

Foredragsvirksomheden er forbeholdt beboere i det storkøbenhavnske område. Vi har som sædvanligt afholdt 4 foredrag i vintersæsonen og en generalforsamling. Møderne har været vel besøgt med 40 – 50 tilhørere, og det traditionelle smørebrød efterfølgende har normalt haft 25 – 30 deltagere. Fra næste sæson kan vi ikke længere klare spisningen med 100 kr. pr. kuvert. Det stiger til 120 kr. De 100 kr. udgør alene prisen for smørebrødet, hertil kommer engangsservice, øl, kaffe etc.

Den årlige udflugt var blandt andet på grund af en manglende turleder ikke tilrettelagt som en udlandstur med bus, hotel etc. men blot en skovtur til Sjællands Odde en pragtfuld dag i juni. Vi besøgte *Søværnets Våbenkursus* med demonstration af materiel indendørs og udendørs og gik tur på det militære område. Herefter en tur til *Odden Kirke* med besøg ved krigergravene og dernæst til havnen for at udpege positionen for vraket af linjeskibet *Prins Christian Frederik* – og dernæst frokost. Transport og frokost var for medlemmernes egen risiko og regning.

Formanden er valgt ind i bestyrelsen for Strandingsmuseet i Thorsminde, og et øget samarbejde mellem de maritime museer kommer måske på tale efter et møde i april 2015.

Det afslutter bestyrelsens beretning.

Ad 3: Regnskab for selskabet og legatet:

Inden kassereren gennemgik regnskaberne, oplyste formanden, at der ikke forelå et godkendt regnskab. På grund af bankskift havde de forskellige konti været låst i fire måneder, og årsopgørelser kunne først tilvejebringes omkring tidspunktet for generalforsamlingen. Regnskabet offentliggøres i Tidsskriftet.

Ad 4: Fremsatte forslag: Bestyrelsen havde ikke modtaget forslag inden den 1. februar 2015.

Ad 5: Kontingent: Kontingentet i det kommende år forbliver uændret: Kr. 275 for ordinære medlemmer, kr. 300 for ægtepar og kr. 200 for pensionister.

Ad 6: Formandsvalg: Formanden blev i 2014 valgt for 2 år.

Ad 7: Valg til bestyrelsen: Følgende var på valg: Gustav Lang (næstformand), Trine Kjems (sekretær), Torben Ingemann-Hansen og Tom Wismann. Alle blev genvalgt.

Ad 8: Redaktør: Tom Wismann blev genvalgt som redaktør.

Ad 9: Valg af revisorer. Gunner Kjems blev genvalgt som revisor. Niels Hesselland ønskede ikke genvalg, og der var ingen frivillige i forsamlingen til at overtage den anden revisorpost, som derfor indtil videre er ubesat.

Ad 10: Eventuelt: Næstformanden redegjorde for en planlagt sommerudflugt til Drogden fyr lørdag den 20. juni 2015. (Mere herom andetsteds i bladet).

Der blev fra salen fremsat ønske om at selskabet aktivt støttede bevarelsen af historiske bygninger, museumsskibe og maritime aktiviteter på Holmen inden arealer og bygninger afhændes af Forsvarsministeriet.

Det blev foreslået, i stedet for at sætte prisen for smørebrød op til 120 kr., at fastholde prisen på 100 kr. og reducere serveringen tilsvarende. (Ved det efterfølgende smørebrød faldt dette forslag ikke i god jord blandt deltagerne). Formanden sluttede med at takke bestyrelsen for indsatsen i det forløbne år.

Begge revisorer blev takket for en stor indsats med regnskaberne, som har givet selskabet en stor revisionsbesparelse. Det har været et meget stort arbejde, som er blevet påskønnet af bestyrelsen.

På grund af et fremtidigt stort arbejdspress på Forsvarsakademiet ønskede kassereren ikke længere at varetage denne forpligtigelse, og bestyrelsen søger derfor en ny kasserer. Ingen i forsamlingen ville påtage sig opgaven. Forslag modtages gerne.

Formanden sluttede med at takke dirigenten for udførelsen af hvervet.

Det afsluttede generalforsamlingen. Herefter viste Tom Wismann film. I år var materialet en film fra ”Skoledelingen” fra Nordnorge i 1998 tilvejebragt af kommandørkaptajn Per Møller, som kommenterede fremvisningen.

Poul Grooss, formand, referent.

Marinehistorisk selskabs regnskab for året 2014.

I maj-udgaven af Marinehistorisk Tidsskrift bruger vi traditionelt noget plads på regnskabet. Det kan bestyrelsen ikke nå inden redaktionens udløb af ”dead line” med denne udgave. Det skyldes flere årsager. Et forsøg på at skifte bank for at lette forretningsgangen medførte i fire måneder en total lammelse af alle de bankkonti og bankdepoter, som er knyttet til selskabets virke, det vil sige både *Marinehistorisk selskab/Orlogsmuseets Venner* og den tilknyttede fond ”*Kommandørkaptajn Sigurd Barfoeds Legat*”. Bankskiftet er nu omsider endelig faldet på plads.

Kassereren kan på grund af arbejdspress i forbindelse med et forsknings-projekt, der gerne skulle medføre en ph. d.-grad, ikke fortsætte sit arbejde som kasserer. Et rundspørge ved den årlige generalforsamling den 8. april 2015 samt i bestyrelsen har ikke skaffet nogen ny kasserer, og bestyrelsen arbejder derfor med flere alternative løsninger, som kan medføre, at arbejdet udføres mod betaling ”ude i byen”.

I de sidste par år har bestyrelsen med meget stor assistance fra de to valgte revisorer, Gunnar Kjems og Niels Hesseland, fået ryddet op i regnskabet. Alene assistancen fra de to frivillige revisorer har medført revisionsbesparelser på i alt 20.000 kr. årligt. Blandt andet takket være en række tilbageførsler og hensættelser er der nu et pænt overskud.

Nøgletal for selskabet og fonden medio maj 2015 (og altså ikke ved årsskiftet 2014/2015):

Selskabets investeringsbeviser:	Værdi ca.	kr. 265.000.
Selskabets bankkonto:	Indestående ca.	kr. 100.000
Fondens investeringsbeviser:	Værdi ca.	kr. 725.000.
Fondens bankkonto:	Indestående ca.	kr. 20.000.

Pengene er således konstateret til stede, og medlemmerne behøver ikke at være urolige for det manglende regnskab, men vi har lidt svært ved at skaffe dokumentation for situationen ved årsskiftet 2014/2015 fra den tidligere bank. Derfor denne noget utraditionelle regnskabsfremlæggelse. Det endelige regnskab vil senere blive optrykt i tidsskriftet.

Konklusion: Selskabet har en sund økonomi og kontingentet er uændret.

På bestyrelsens vegne
Poul Grooss, formand.

*Fregatten F 363 NIELS JUEL i dok hos Fayard (ex Lindø) den 23. januar 2015.
(Lars Jordt)*

Orlogsmuseets Modelbyggerlaug

Generalforsamling 9. april 2015 på Orlogsmuseet

Dagsorden ifølge vedtægterne

1. Valg af dirigent og referent
2. Bestyrelsens beretning til godkendelse
3. Forelæggelse af revideret regnskab til godkendelse
4. Fastsættelse af kontingent for den kommende sæson
5. Behandling af indkomne forslag

Forslag til behandling under generalforsamlingens punkt 5 skal være bestyrelsen skriftligt eller pr. e-mail i hænde senest 14 dage før dato for generalforsamlingen.

6. Valg af bestyrelsesmedlemmer, suppleant til bestyrelsen samt revisorer.

Følgende bestyrelsesmedlemmer er på valg for en toårig periode og modtager genvalg:

Niels Buhl

Sven Holm-Jensen

Poul Henrik Westh

Suppleant: Bestyrelsen opstiller Steffen Pedersen for en etårig periode.

Revisorer: Henning Rasmussen er på valg for en toårig periode og modtager genvalg.

Revisorsuppleant: Leif Beyer er på valg for en etårig periode og modtager genvalg.

7. Eventuelt

(Emner, der behandles under punktet ”Eventuelt” kan ikke fremlægges til vedtagelse.)

Ad 1. Valg af dirigent og referent.

Poul Henrik Westh bød indledningsvis velkommen til de fremmødte medlemmer, hvorefter man gik til valg af dirigent og referent.

PWH foreslog Poul Beck som referent. Der var ingen andre forslag. Poul Beck valgt til dirigent med akklamation.

PWH foreslog derefter Niels Buhl som referent. Der var ingen andre forslag. Niels Buhl valg med akklamation.

Ad 2. Bestyrelsens beretning.

Poul Beck tog derefter ordet og konstaterede, at generalforsamlingen var lovligt ind-

kaldt i henhold til Laugets vedtægter, hvorefter han gav ordet til PHW for aflæggelse af bestyrelsens beretning. PHW startede med at udtale mindeord over Niels Probst og Harry Schrøder Larsen, som begge er døde siden sidste generalforsamling.

Resten af beretningen skal ikke refereres her, men er vedlagt dette mødereferatet som bilag.

På opfordring fra enkelte medlemmer har bestyrelsen indgået en aftale med Marinehistorisk Tidsskrift om køb af en lille antal trykte eksemplarer af Marinehistorisk Tidsskrift, der vil ligge til i arresten til de (få) medlemmer, der helst vil have den trykte udgave. Ønsker et medlem bladet tilsendt, vil dette kunne ske mod en betaling på kr. 100,- pr. år.

Endvidere kunne PHW fortælle, at der er ansat ny vicedirektør, Camilla Mordhorst, i Forskning og Formidlingsafdelingen på Nationalmuseet, hvorunder Orlogsmuseet – og dermed Lauget – hører. Camilla Mordhorst kommer fra jobbet som direktør for Museet for Søfart i Helsingør

Poul Beck spurgte, om der var spørgsmål til beretningen. Dette var ikke tilfældet. Poul Beck spurgte derefter, om forsamlingen kunne godkende beretningen. Beretningen godkendt.

Ad 3. Regnskab og budget.

Efter beretningen gav Poul Beck ordet til Sven Holm-Jensen for aflæggelse af regnskab for 2014 og budget for 2015. Sven Holm-Jensen fremlagde det reviderede regnskab for 2014. Regnskabet viser et underskud på ca. kr. 24.000,-, hvilket primært skyldes større omkostning til drift af byggeaktiviteterne i arresten samt tilskud til udflugter og fødselsdags arrangement samt, at der ikke i 2014 er faktureret til Orlogsmuseet. Underskuddet dækkes af Laugets kassebeholdning. Laugets disponible kapital pr. 31.12.2014 udgjorde derefter ca. kr. 17.500.

Sven Holm-Jensen fremlagde derefter budgettet for 2015, der viser et lille overskud på ca. kr. 9.000,-. Igen i år budgetteres med tilskud til udflugter mm. På samme niveau som i 2014. Budgettet for drift af arresten forhøjes på grundlag af regnskabet for 2014 til kr. 30.000,-.

Poul Beck spurgte, om der var spørgsmål til regnskab og budget. Finn Knudsen spurgte, om de 30.000 til drift af arresten var ”kaffe og kage” - udgifter. Beløbet

dækker alle udgifter til aktiviteterne i arresten: forbrugsartikler, inventar, værktøj, byggematerialer. De fleste udgifter er således del af budgettet for de byggeaktiviteter, der senere viderefaktureres til Orlogsmuseet.

Poul Beck spurgte, om forsamlingen kunne godkende regnskab og budget. Regnskab og budget godkendt. Regnskab og budget vedlægges dette referatet som bilag.

Ad 4. Fastlæggelse af kontingent for den kommende sæson.

Bestyrelsen foreslog kontingentet for 2016 uændret til kr. 275,-. Dette blev godkendt af generalforsamlingen.

Ad 5. Behandling af indkomne forslag.

Der var ikke indkommet forslag til behandling på generalforsamlingen.

Ad 6. Valg til bestyrelsen og suppleanter.

Poul Beck konstaterede, at i henhold til vedtægterne var Niels Buhl, Sven Holm-Jensen og Poul Henrik Westh på valg og accepterede genvalg. Poul Beck spurgte, om der var andre kandidater til bestyrelsen. Dette var ikke tilfældet. Alle blev genvalgt for en toårig periode.

Steffen Pedersen var på valg som suppleant. Der var ikke andre kandidater.

Steffen Pedersen genvalgt.

Revisor Henning Rasmussen var på valg. Der var ingen andre kandidater. Henning Rasmussen genvalgt for en toårig periode. Revisorsuppleant Leif Beyer var på valg. Der var ingen andre kandidater. Leif Beyer genvalgt for en etårig periode.

Ad 7. Eventuelt.

Der var ingen forslag eller andre bemærkninger under eventuelt. Derefter bad Poul Henrik Westh om ordet for at meddele, at bestyrelsen havde besluttet at udnævne Poul Beck til æresmedlem af Modelbyggerlauget som en påskønnelse og anerkendelse af Pouls store engagement i laugets virke og hans enestående viden om skibsbygning og skibsbygningshistorie. Uden Poul ville lauget ikke kunne påtage sig de opgaver, vi i dag er i stand til. Med udnævnelsen fulgte en gave og generalforsamlingens udelte applaus. Poul takkede mange gange for æren og kunne derefter erklære generalforsamlingen afsluttet og takkede de fremmødte for god ro og orden. Efter generalforsamlingen holdt Poul Beck et af sine som sædvanlig spændende foredrag om optakten til og begivenhederne den 9. april 1940 og perioden umiddelbart efter.

Niels Buhl, 13. april 2015

Fregatten ROLF KRAKE var en af tre fregatter af ESBERN SNARE-klassen. De tre fregatter blev udlånt til Danmark af England i 1952. Lånet blev forlænget flere gange sidst i 1958. Fregatterne var af HUNT II-klasen og søsat i 1941, og fregatterne havde hermed været i tjeneste i Royal Navy under Anden Verdenskrig. Deres oprindelige navne var H.M.S. BLACKMORE (ESBERN SNARE), H.M.S. CALPE (ROLF KRAKE) og H.M.S. EXMOOR (VALDEMAR SEJR). Skibene udgik af den danske flåde i 1962-65. (FBDF)

ORLOGSMUSEETS MODELBYGGERLAUG

Formandens beretning

I det forløbne år har Orlogsmuseets Modelbyggerlaug atter haft travlt med mange aktiviteter, heriblandt et solidt samarbejde med Orlogsmuseet, der nu har fundet sin plads i Nationalmuseets regi, så vi kan se frem til et fortsat frugtbart forhold.

Desværre mistede vi den 3. oktober 2014 vores højt skattede medlem Niels Probst, hvis indsats for lauget og for Marinehistorisk Selskab/Orlogsmuseets Venner og hvis videnskabelige arbejde med historiske skibsrekonstruktioner har været af uvurderlig betydning. Den 11. januar 2015 mistede vi desværre også et af vores allerældste medlemmer, Harry Schrøder Larsen, hvis hjælpsomhed ikke kendte nogen grænser. Begge er dybt savnet.

Æret være deres minde.

Kontingent

Igen i år udsendte vi meddelelse om kontingentindbetaling pr. e-mail, og igen i år har ca. to tredjedele betalt kontingentet rettidigt. Desværre rester der stadig et mindre antal indbetalinger. Vi har mindet medlemmerne om det i årets nyhedsbreve, og vi har nu udsendt påmindelser direkte til dem, der endnu ikke har fornyet deres medlemskab. Der er udsendt medlemsbeviser for 2015/2016 til de medlemmer, der har betalt. Resten vil få tilsendt et

ved betaling af restance.

Marinehistorisk Tidsskrift

I flere år har laugets udgift til Marinehistorisk Tidsskrift været uforholdsmæssigt stor. Efter omtale af problemet på sidste års generalforsamling besluttede bestyrelsen derfor efter længere forhandlinger med Marinehistorisk Selskab/Orlogsmuseets Venner at tilbyde medlemmerne en elektronisk udgave af tidsskriftet i stedet for den sædvanlige papirudgave. Det har betydet en væsentlig reduktion af udgiften til tidsskriftet. Der har været ønsker fra ganske enkelte medlemmer om levering af tidsskriftet på papir. Vi undersøger mulighederne for dette. Overgangen til elektronisk levering af tidsskriftet har i nogle få tilfælde resulteret i udmeldelse af lauget.

Medlemsantal

Normalt har tilgangen af nye medlemmer balanceret med afgang fra lauget. Sidste års opkrævning af kontingent resulterede i en ekstraordinær sletning af cirka ti medlemmer, der ikke reagerede på nogen form for henvendelser. Samtidig har tilgangen af nye medlemmer i det forløbne år været mindre end tidligere år, så antallet af betalende medlemmer har også i det forløbne år vist en faldende tendens. Hvis alle restancer betales, resulterer det i godt 80 betalende medlemmer.

Bestyrelsen modtager gerne forslag til hervedning af nye medlemmer.

Økonomi

Kontingentet går som altid til medlemsaktiviteter af forskellig art. Lauget er velforsynet med udstyr, der kan benyttes af alle medlemmer. Kontingentet går også til f.eks. foredragsaftenerne første onsdag i sæsonens måneder samt til diverse udflugter af faglig interesse for medlemmerne.

Poul Beck modtager som fabrikmester sædvanligt rådighedsbeløb til løbende udgifter. Det er penge, han forvalter klogt.

Byggeaktiviteter

OMBL har stadig løbende en række modelbyggeprojekter i gang, heriblandt Nyholms Mastekran, kongebåden SVANEN fra 1763, fregatten ROLF KRAKE fra 1955, korvetten TRITON fra 1955, en torpedomissilbåd af Willemoes-klassen fra 1975, fregatten PEDER SKRAM fra 1966 og torpedobåden GLENTEN fra 1933. Herudover er en gruppe i gang med en model af maskinerne i Peder Skram til opstilling i fregatten.

Medlemsmøder

Igen i det forløbne år har lauget haft fuldt program på laugsaftenerne ("onsdagsaftenerne"). Med gratis forfriskninger til deltagerne og annoncering i nyhedsbrevene er aftenerne velbesøgte:

3. september 2014: Søren Nørby fortalte om de to ubåde af Narhvalen-klas-

sen, Narhvalen og Nordkaperen, der på mange måder markerede højdepunktet for det danske ubådsvåben.

1. oktober 2014: Sognepræst Esper Silkjær fortalte om Tordenskiold, søhelten fra Store Nordiske Krig i begyndelsen af 1700-tallet.
5. november 2014: Museumsinspektør ph.d. Helle Sigh fra Strandingsmuseet i Thorsminde fortalte om sin forskning i de nyligt genfundne arkivalier fra de to engelske orlogsskibe St. George og Defense, der forliste ud for Thorsminde julenat 1811.
2. december 2014: Den traditionsrige julekomsammen – denne gang med mere end 40 deltagere.
7. januar 2015: Laugets traditionelle "show and tell"-aften
4. februar 2015: Ole Lisberg Jensen, Orlogsmuseets direktør 1984-2004, fortalte om orlogsbriggen Ørnens togt til Kolonierne 1847-49.
4. marts 2015: Museumsinspektør ph.d. Jakob Seerup fortalte om salutstridighederne i Den Engelske Kanal i 1690'erne.

Udflugter

Det forløbne år har budt på to særudflugter:

Den 23. maj 2014 var der i perfekt sommervej en populær udflugt til Nyboder Mindestuer og en guidet rundvisning på Kastellet.

Den 25. november var der arrangeret udflugt for alle interesserede til Museet for Søfart i Helsingør. Det blev en

velbesøgt udflugt, der fortjent høstede megen ros.

Særlige aktiviteter

Fejringen af laugets 25-årsjubileum i august 2013 var så stor en succes, at vi på opfordring afholdt en sommerkom-sammen den 17. august 2014. Også den var velbesøgt på trods af et lidt uhen-sigtsmæssigt vejr. Men stemningen var god, og det maner til efterfølgelse. En gruppe laugsmedlemmer hjalp i maj 2014 med opstilling af en række af laugets modeller til Orlogsmuseets særudstilling Under fælles flag om den dansk-norske flåde. Samme gruppe havde hentet modellen af Dannebrog i Brabrand, hvor den var udstillet hos SOK og varetoget opstillingen af den samt kanondækket og Finn Knudsens model af Prinds Christian Frederik på Orlogsmuseet. Udstillingen kan ses i hele 2015.

Som led i laugets pr-arbejde deltog en lille gruppe modelbyggere på Fiskens Dag medio juni i en aktivitetsdag på Strandingsmuseet i Thorsminde. Her blev der fortalt om modeller og modelbygningsteknikker med stor ros til de deltagende modelbyggere.

Som tidligere deltog lauget i oktober 2014 i Kulturnatten i København på såvel Orlogsmuseet som på Holmen. Med venlig hjælp fra Nyholm og en fornem indsats fra Niels Mejdal fra Peder Skram samt alle frivillige og undervisningsinstitutioner lykkedes det igen at skabe en god stemning og masser af tilbud. Antal besøgende ud-

viste desværre et fald i forhold til året i forvejen.

Som noget nyt deltog lauget også i hobbymessen i Vabyhallen primo november 2014. Det vakte opmærksomhed blandt de besøgende og interesse for medlemskab af lauget, og vi blev opfordret til at deltage igen i 2015.

Fremtiden

Lauget blev i den forløbne periode som følge af en kompetent indsats fra Niels Mejdal godkendt af Søværnet som traditionsbevarende organisation. Det er en stor ære og giver mulighed for et endnu tættere samarbejde med relevante instanser i systemet.

Lauget deltager som tidligere i Kulturnatten i København i oktober 2015 og planlægger at deltage i november måneds hobbymesse i Valbyhallen.

Laugets studiegruppe om skibsrekonstruktion sigter mod en oplæring af udvalgte medlemmer til at kunne foretage skibsrekonstruktioner og fremstille tegningsmateriale. Udgangspunktet er Niels Probsts enestående historiske rekonstruktionsarbejde, og vi har indgået en aftale med Ia Probst om adgang til hans efterladte materialer.

Tak

Der skal lyde en stor tak til vores samarbejdspartnere: Orlogsmuseet, Søværnet, personalet på Nyholm, Marinehistorisk Selskab/Orlogsmuseets Venner samt ikke mindst alle laugets medlemmer.

Poul Henrik Westh

MEDDELELSER FRA ORLOGSMUSEETS MODELBYGGERLAUG

Orlogsmuseets Modelbyggerlaug har til huse i den gamle arrest på Nyholm, hvor der hver tirsdag er travlhed med de forskellige modelprojekter, der er i gang. Det kan man læse mere om herunder.

Arrangementer 2015

Laugets ”onsdagsaftener” foregår normalt på Orlogsmuseet, Overgaden oven Vandet 58, 1415 K, medmindre andet annonceres. Der er gratis forfriskninger til de fremmødte. Herudover vil der forekomme ad hoc-udflugter og andre lejlighedsvis arrangementer.

Forårssæsonen 2015 sluttede med generalforsamlingen den 9. april.

Bestyrelsens beretning samt regnskab for det forløbne år og budgettet for indeværende år blev godkendt. Alle opstillede kandidater til bestyrelsen blev valgt.

Som en sidste handling på generalforsamlingen havde bestyrelsen den store glæde at udnævne Poul Beck til æresmedlem af laugets for hans helt særlige og uvurderlige indsats gennem mange år. Poul Beck er bl.a. den bærende kraft i forbindelse med alle byggeprojekter i Arresten. Umiddelbart efter generalforsamlingen

kom der forslag internt i bestyrelsen om, at man konstituerede sig som hidtil, dvs. med følgende fordeling af rollerne: Formand: Poul Henrik Westh, næstformand: Niels Buhl, kasserer: Sven Holm-Jensen, sekretær: Flemming Petersen, bestyrelsesmedlem: John Andersen, bestyrelsesmedlem: Niels Mejdal, suppleant: Steffen Pedersen. Herudover er Jakob Seerup af museet udpeget til bestyrelsen.

Efter generalforsamlingen holdt Poul Beck et relevant og uhyre spændende foredrag om den 9. april 1940.

Tak til alle fremmødte for den store interesse for laugets onsdagsaftener og for arbejdet i Arresten hver tirsdag. Det er et fornemt stykke arbejde, der bliver ydet af de mange engagerede medlemmer.

Programmet for efterårssæsonen 2015 vil blive offentliggjort i Marinehistorisk Tidsskrift nr. 3, 2015, der kommer efter sommerferien og inden foredragsaftenerne går i gang.

Året rundt er der med få undtagelser åbent om tirsdagen i Arresten på Nyholm (A.H. Vedels Plads 6, 1439 K) fra kl. 10.00 til ud på aftenen. Her kan man ofte møde op mod tyve aktive

laugsmedlemmer, der er optaget af de løbende projekter, som alle er velkomne til at engagere sig i. Følgende modeller er undervejs: Nyholms Mastekran i 1:16, kongebåden SVANEN fra 1763 (1:36), fregatten ROLF KRAKE fra 1955 (1:48), korvetten TRITON fra 1955 (1:50), en torpedo-missilbåd af Willemoesklassen fra 1975 (1:50), fregatten PEDER SKRAM fra 1966 (1:65) og torpedobåden GLENTEN fra 1933 (1:50).

Moderne medier

Orlogsmuseets Modelbyggerlaug for-

søger at følge med tiden og er derfor repræsenteret på internettet via en hjemmeside (www.modelbyggerlaug.dk), en interessegruppe på Facebook (Orlogsmuseets Modelbyggerlaug) samt en profil på Twitter (@Modelbyggerlaug). Alle interesserede er velkomne til at besøge hjemmesiden, melde sig til Facebook-gruppen og følge os på Twitter.

Poul Henrik Westh

GLENTEN var sammen med de to søsterbåde HØGEN og ØRNEN bygget på Orlogsværftet i perioden 1932-33. De var halvsøstre til DRAGEN, HVALEN og LAXEN bygget i 1929-30. De tre GLENTEN var hovedsagdelig forskellige fra DRAGEN ved, at de havde 2 stk. 87 mm kanoner mod Dragens 2 stk. 75 og seks torpedorør mod DRAGENS otte. (FBDP)

Sommerudflugt til Kystudkigsstation Drogden

Marinehistorisk Selskabs årlige sommerudflugt går i år til Søværnets ”Kystudkigsstation Drogden”, som er et bundfast fyr en halv times sejlads sydvest for Amager.

Fyret er fra 1937 og meget velholdt siden da. Den vagtgående besætning (2-3 mand) er på vagt nogle døgn ad gangen, og klarer vagterne, forplejning, rengøring og nødvendige småreparationer selv. Dels skal selve fyret naturligvis vedligeholdes, til gavn for skibstrafikken til og fra ”Drogden Gravede Rende”, dels skal pligterne som kystudkigge varetages. Al skibstrafik forbi fyret rapporteres til Forsvarets Operationscenter, ligesom andre kystudkigsstationer og Drogden udveksler observationer og andre iagttagelser.

Der er selvsagt ikke meget plads ude i fyret, men vi bydes velkommen derude af vagtholdet, **lørdag den 20. juni kl. 1100-1200.**

Arrangementet støttes af Marinehjemmeværns Flotille Dragør, der meget venligt har tilbudt at forestå transporten til/fra Drogden fyr gratis. Der er dog kun plads til **19 personer** i MHV fartøjet, henset til sikkerhed, redningsmidler m.v.

Der vil være samlet afgang for tilmeldte medlemmer, fra Dragør havn kl. 1030. Tilbagekomst til Dragør havn kl. 1230, hvorpå der forlægges til fods til Dragør Fort - hvor der i de smukke, særegne rammer er indrettet en dejlig restaurant. Bestyrelsen vil forudbestille en let frokost til de tilmeldte, prisen vil være 145 kr. for kabyssens frokostplatte + drikkevarer..

Først til mølle princippet vil gælde, så skynd dig at melde dig til. Bliver interessen for at deltage større end de anførte 19 personer, vil bestyrelsen forsøge at gentage arrangementet ved en senere lejlighed i år.

Tilmeld dig til Trine Kjems på email: **trine@kjems.com** senest den 5. juni.

I tilfælde af afbud i sidste øjeblik kontakt da Gustav Lang på tlf.: 4062-6100.

Hjerteligste hilsener,
f. Bestyrelsen
Gustav Lang

Nyt fra kassereren

På generalforsamlingen den 8. april blev det besluttet, at fastholde kontingentet for medlemskab af Marinehistorisk Selskab/Orlogsmuseets Venner på dets nuværende niveau.

Det vil sige at kontingentet ligger således:

Enkeltmedlemmer:	Kr. 225 pr. år
Ægtepar:	Kr. 250 pr. år
Pensionist eller junior:	Kr. 200 pr. år.

HUSKAT !

**Kontingentet bedes betalt inden den 1. juli 2015
ved indbetaling til bank:**

Registreringsnr: **8075**
Kontonr.: **000 146 880 4**

Foreningen vil gerne spare de relativt store udgifter, som det koster at udsende girokort, hvilket er grunden til at vi beder dig indbetale til Selskabets bankkonto.

Hvis du har behov for at få fremsendt et girokort, så kontakt venligst kassereren på:

Email: **noerby@gmail.com**

Tlf.: **2068 6847**

Med venlig hilsen
Søren Nørby

Afsender
Tom Wismann
Degnelodden 5
3200 Helsingør

**MEDDELELSER FRA
ORLOGSMUSEETS VENNER / MARINEHISTORISK SELSKAB**

Arrangementer sæsonen forår 2015

Alle foredrag og generalforsamling: Mødested Orlogsmuseet

21.oktober 2015 kl. 19.30

Museumsinspektør Jakob Seerup

**De dansk/engelske salutstridigheder i Den engelske Kanal omkring år 1700-
en næsten ukendt, men munter historie.**

25.november 2015 kl. 19.30

Søren Nørby og Jakob Seerup

**Før Flåden og Danmark. Det danske Søværns Flag- og
Mærkedage gennem 500 år.**

27.januar 2016 kl. 19.30:

Søren Düwel

**Hit First, Hit Hard and Keep on Hitting – ildledning i den britiske og
den tyske flåde under Den første Verdenskrig.**

24.februar 2016 kl. 19.30

Lars Wismann

Virksomheden af artilleri og panser i panserskibenes tid 1860-1960!

6.april 2016 kl. 19.30:

Generalforsamling – efterfulgt af historiske film/fotos ved Tom Wismann

Efter onsdagsforedragene og generalforsamlingen er der mulighed for at få 2 stk.
smørrebrød med øl og kaffe for i alt 120 kr.

Tilmeldinger til foredragsaftener og generalforsamling til Trine@Kjems.com
eller telefon 2990-6015. Det skal præciseres, at tilmelding til spisning skal ske
senest **mandag kl. 1200**, før det pågældende foredrag/generalforsamling.